

УДК 336.773(477):334.724: 338.43:637

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ НА РИНКУ М'ЯСНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Ю.В. Самойлик, кандидат економічних наук

Виявлено тенденції та перспективи розвитку кредитних відносин у агропромисловому комплексі і зокрема на ринку м'ясної продукції. Набули подальшого розвитку методологічні підходи щодо обґрунтування доцільності створення та механізму функціонування кредитних обслуговуючих кооперативів.

Кредитування, кредитна установа, банківська структура, сільське господарство, ринок м'ясної продукції, кредитний обслуговуючий кооператив.

Розвиток агропродовольчого ринку і зокрема ринку м'яса та м'ясопродукції нині характеризується динамізмом розвитку. На фоні позитивних тенденцій, які свідчать про поступовий вихід галузі із затяжної кри-

зи, пов'язаної із реформуванням та реструктуризацією агропромислового комплексу за період незалежності України, можна простежити низку стримуючих чинників, серед яких – чимала потреба у зовнішніх джерелах фінансування, зокрема кредитних ресурсах. Питання кредитування сільськогосподарських підприємств, і у тому числі м'ясної галузі, є досить актуальним і проблематичним. Кон'юнктура ринку банківських послуг з кредитування агропромислового комплексу є неврівноваженою, що пов'язано із незбіганням потреб суб'єктів господарювання та пропозицією кредитних установ. Останніми роками на національному аграрному ринку з'являється все більша кількість кредитних установ, ладний співпрацювати з цією сферою. Здебільшого це провідні банки з іноземним капіталом. У той же час в Україні починає розвиватися кредитна кооперація, однак частка таких установ, які функціонують в аграрній сфері, мінімальна, хоча цей напрям функціонування сільськогосподарської обслуговуючої кооперації є досить перспективним, насамперед, з огляду на позитивну динаміку створення багатофункціональних обслуговуючих кооперативів останніми роками в Україні на тлі державної підтримки та позитивних світових тенденцій. Отже, дослідження проблематики розвитку кредитних кооперативів на національному аграрному ринку і зокрема ринку м'ясної продукції є доцільним та актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання залучення кредитних ресурсів у сільськогосподарські підприємства привертають увагу низки науковців, у тому числі проблеми та перспективи розвитку кредитної кооперації знайшли своє відображення у працях М.М. Білого, В.В. Гончаренка, І.І. Грубінки, Ю.Е. Губені, В.В. Зіновчук, Т.В. Зінченко, В.М. Коваліва, В.М. Масіна, Л.В. Молдаван, О.А. Пантелеймоненка, А.О. Прудникова та ін. [3-6]. Науковці доходять до висновку, що існуючий механізм кредитування сільськогосподарських підприємств є недосконалим. Поряд з налагодженням співпраці з банківськими установами, доцільною є диверсифікація зовнішніх джерел формування капіталу, зокрема створення кредитних спілок у формі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Система їх функціонування та організаційно-правовий режим господарювання нині є недосконалим, а рівень конкурентоспроможності – низьким щодо банківських структур. Серед наукових праць трапляються лише поодинокі дослідження, присвячені кредитним відносинам суб'єктів ринку м'яса. Тому оцінка перспектив розвитку системи фінансування сільського господарства і зокрема підприємств м'ясопродуктового підкомплексу на основі створення кредитних кооперативів є актуальною.

Мета дослідження – оцінка тенденцій та перспектив розвитку кредитних відносин у сільському господарстві та зокрема на ринку виробників м'ясної продукції, а також обґрунтування механізму функціонування кредитних кооперативів у формі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Виклад основного матеріалу. Ефективна діяльність виробників агропромислової продукції можлива лише за умови збалансування ендогенних та екзогенних чинників функціонування, а зокрема, відповідного

розвитку об'єктів ринкової інфраструктури, що до своєї системи долучає кредитні установи. Останніми роками значно зростає інтерес банківських установи до агропромислового комплексу. Все більше банків, формуючи кредитний портфель, спрямовують домінуючу частку грошових коштів на аграрну сферу. Так, обсяг кредитів (залишок коштів на кінець року), наданих депозитними корпораціями, крім Національного банку, підприємствам сільськогосподарської галузі, мисливства та лісового господарства у 2012 р. становив 36488 млн грн (рис. 1).

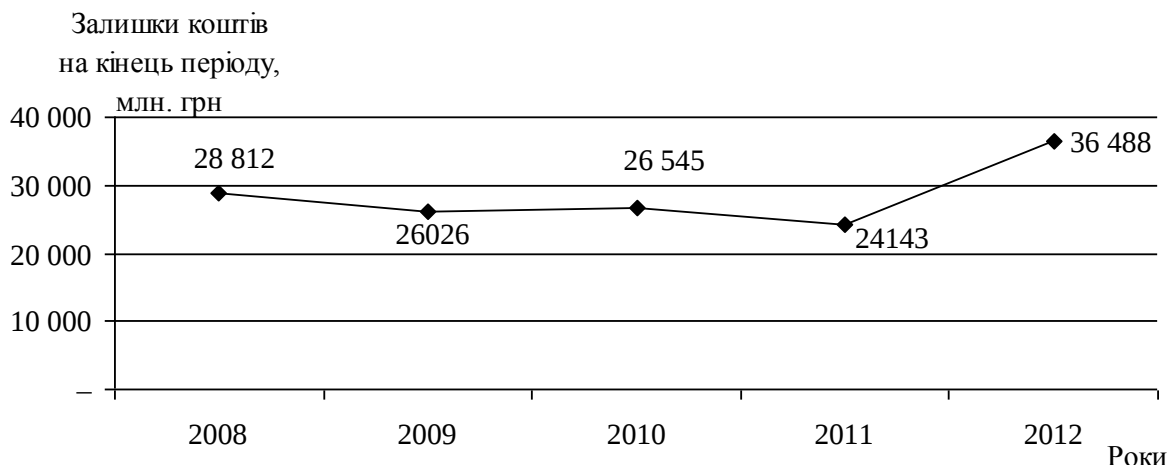

Рис. 1. Показники динаміки обсягів кредитування підприємств сільського господарства, мисливства та лісового господарства України, 2008–2012 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [1]

У 2012 р. обсяг кредитів, наданих не фінансовим установам загалом за видами економічної діяльності становив 605425 млн. грн, отже, частка сільського господарства в цій сумі становить 6 %. При цьому найбільше коштів було спрямовано в галузь торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 220224 млн грн (36,4 %); переробну промисловість – 125880 млн грн (20,8 %) та операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям – 105516 млн грн (17,4 %). Найменше кредитів видано суб'єктам, що функціонують у галузі освіти – 138 млн грн (0,02 %). Порівняно з 2008 р. обсяг кредитування сільського господарства, мисливства та лісового господарства у 2012 р. збільшився на 7676 млн грн (або на 26,6 %), а порівняно з 2011 р – на 13245 млн грн (або на 51,1 %). Зниження обсягів кредитування після 2008 р. зумовлене фінансовою кризою, яка охопила всі банківські структури, у 2012 р. сталося пожвавлення у діяльності кредитних установ, що позитивно відобразилося на кредитуванні аграрної сфери (рис. 2).

Найбільша частка коштів, спрямованих на кредитування сільськогосподарських підприємств, у 2012 р. була в національній валюті – 25569 млн. грн (70,1 %). Загалом найбільш поширеніший період кредитування становить до 1 року – 16509 млн. грн (45,2 %) та від 1 до 5 років – 16095 млн грн (44,1 %), частка довготермінового кредитування (понад 5

років) незначна – 3884 млн грн (10,6 %). У попередні роки спостерігались подібні структурні тенденції. У розрізі регіонів найбільша частка кредитів у галузі сільського господарства, мисливства і лісового господарства припадає на м. Київ та Київську область – 19963 млн грн (54,7 %), що у 4 рази перевищує обсяги кредитування сільського господарства у Дніпропетровській області, яка у рейтингу регіонів України перебуває на другому місці із залишком коштів на кінець року 4936 млн грн (рис. 3).

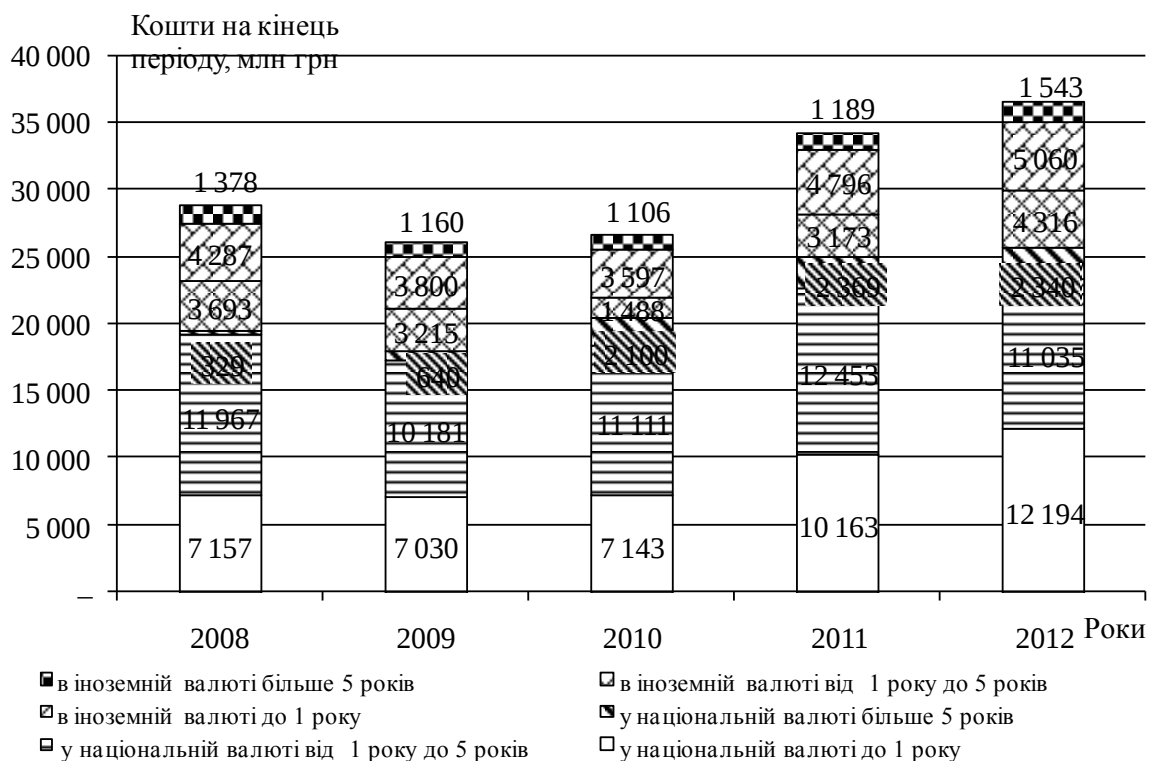

Рис. 2. Структура кредитування підприємств сільського господарства, мисливства та лісового господарства України, 2008-2012 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [1]

Найбільші обсяги кредитування сільського господарства переважно зосереджені у центрально-східному регіоні, де ця галузь є розвинутою: Миколаївська область – 1606 млн грн, Хмельницька – 1342 млн грн, Харківська – 1036 млн грн, Полтавська – 918 млн грн. Найменш розвинутим кредитування сільського господарства є у Західному регіоні. Перше місце серед банків, які співпрацюють із сільськогосподарськими підприємствами України, посідає ПАТ КБ “Приватбанк” із сумою наданих кредитів у цій галузі 1079,7 млн. грн, у розмірі 1432 шт. (табл.).

Загальна питома вага суми коштів провідних банків, що були спрямовані на кредити сільськогосподарським підприємствам, у загальному обсязі кредитування у цій галузі становила у 2012 р. 35,9 % (13102,8 млн грн). Середня ставка кредитування сільського господарства у 2012 р. становила 22–24 %. Середня сума кредиту за представленими в рейтингу банками стано-

вила 5428,2 тис. грн. Більшість банків співпрацюють з великими сільськогосподарськими підприємствами, які потребують чималих кредитних коштів. Так, наприклад, ПАТ “ІНГ “Банк України” видав у 2012 р. 35 кредитів, при цьому середній розмір однієї позики становив 38303,9 тис. грн.

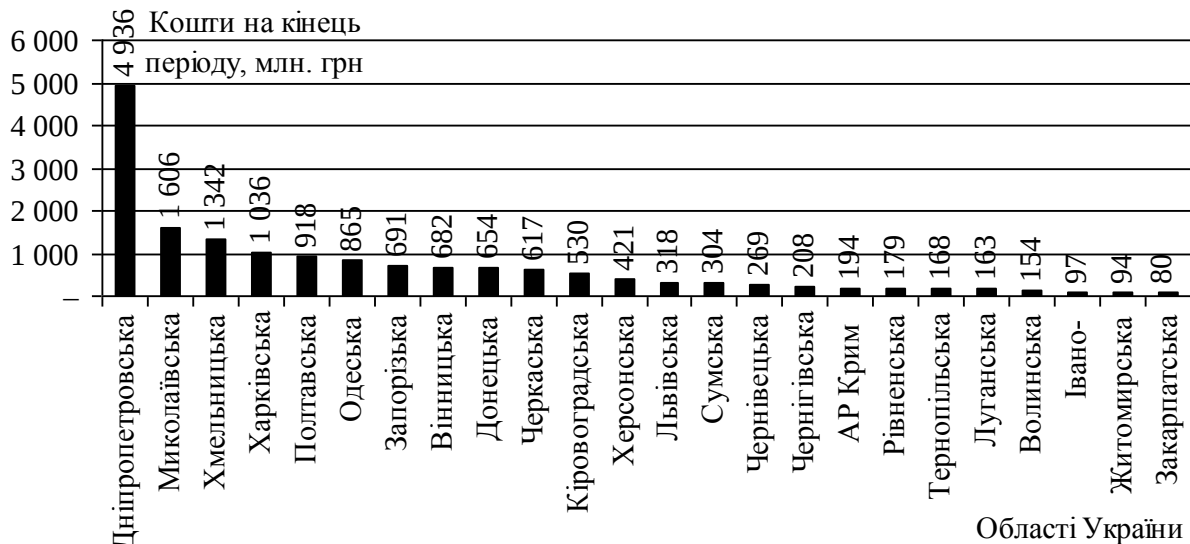

Рис. 3. Показники рейтингу регіонів України за обсягом кредитів, виданих підприємствам сільського господарства, мисливства та лісового господарства України (крім м. Київ та Київської області), 2008–2012 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [1]

За сумою наданих кредитів лідирує ПАТ “КІБ КредіАгріколь” – 2365,8 млн грн, середня сума становила 17785,6 тис. грн. Серед цих банків лише ПАТ “КБ “Надра” співпрацює з дрібними землевласниками, середня сума кредиту становить 23,4 тис. грн., яких протягом 2012 р. було видано 543 одиниці. За опитуванням фахівців кредитних установ, з’ясовано, що основними клієнтами, з якими бажають співпрацювати банки, є середні сільськогосподарські підприємства, що займаються рослинництвом і тваринництвом з площею сільськогосподарських угідь понад 150 га. Щодо великих агрохолдингів, співпраця з якими є привабливою у плані значного грошового обороту, то такі підприємства намагаються налагоджувати безпосередню співпрацю з міжнародними банками, зокрема Європейським Банком Реконструкції та Розвитку, а також створюють інтегровані структури, до складу яких належать кредитні установи, на зразок фінансово-промислових груп, наприклад Приват-Агрохолдинг та ПАТ КБ “Приватбанк”. У розрізі підгалузей сільського господарства більшість банків статистику не ведуть, однак за опитуванням виявлено, що близько 80 % кредитних ресурсів спрямовуються у галузь рослинництва: на придбання оборотних засобів (насіння, посадковий матеріал, гербіциди, пестициди, паливо) та основних засобів (машинно-тракторного парку та запчастин).

1. Показники рейтингу банків за кількістю кредитів, наданих сільськогосподарським підприємствам у 2012 році

Назва банку	Сума наданих кредитів, млн. грн	Питома вага кредитів банків у загальному обсязі, %	Кількість наданих кредитів, од.	Середня сума кредиту, тис. грн
ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	1079,7	2,96	1432	754
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	1042,0	2,86	1109	939,6
ПАТ "КБ "Надра"	127,2	0,35	543	23,4
АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	188,9	0,52	410	460,6
АТ "ОТП Банк"	176,2	0,48	283	622,6
АТ "ОЩАДБАНК"	3125,3	8,57	265	1227,4
ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	509,4	1,40	236	2158,6
ПАТ "МЕГАБАНК", Харків	176,8	0,48	195	906,7
ПАТ "КІБ Креді Агріколь"	2365,8	6,48	133	17785,6
ПАТ "ВіЕЙБі Банк"	1096,1	3,00	79	13874,9
АТ "Укресімбанк"	933,6	2,56	74	12616,5
ПАТ "КРЕДИТОБАНК"	49,4	0,14	74	667,4
ПАТ "ПУМБ"	352,1	0,96	67	5254,8
ПАТ КБ "ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА"	90,0	0,25	60	1500,4
АТ "Мета банк"	44,8	0,12	54	830,1
ПАТ "УКРСОБАНК"	59,1	0,16	47	1258,0
ПАТ "Банк "Київська Русь"	71,3	0,20	46	1550,2
АТ "Ерсте Банк"	17,0	0,05	36	472,5
ПАТ "ІНГ Банк України"	1340,6	3,67	35	38303,9
ПАТ Промінвестбанк	257,5	0,71	35	7356,2
Разом	13102,8	35,9	5213	x
Загальний обсяг кредитування	36488	100,00	5213	x

Джерело: розраховано автором за даними [4]

У галузі тваринництва цільове призначення кредитів таке: корми, поповнення основного стада, обладнання, утеплення відгодівельних комплексів, будівництво тваринницьких приміщень тощо. Якщо розглядати зовнішні джерела фінансування суб'єктів м'ясного ринку, то їх можна поділити на три групи: державні дотації, інвестиції, кредитні установи. Частка іноземних інвестицій у структурі зовнішніх фінансових ресурсів незначна, переважно – це відгодівельні свиногокомплекси за датськими, австрійськими та іншими технологіями. Державна підтримка галузі тваринництва визначається такими нормативно-правовими актами: Закон України від 22.12.2011 р. № 4268-VI "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо підтримки сільськогосподарських товаровиробників"; Постанова Кабінету Міністрів України від 02.03.2011 р. № 246 "Про затвердження Порядку використання сум податку на додану вартість, сплачених

переробними підприємствами до спеціального фонду державного бюджету”; Постанова Кабінету Міністрів України від 23.04.2012 р. № 342 “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 2 березня 2011 р. № 246”; Постанова Кабінету Міністрів України від 11.08.2010 р. № 794 “Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб’єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів”; Постанова Кабінету Міністрів України від 04.10.2010 р. № 900 “Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткового відшкодування суб’єктам господарювання вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбікормів” [6]. Отже, виробникам м’яса вигідно поглибити взаємозв’язки з переробними підприємствами для залучення пільгових коштів. Однак на практиці механізм державної підтримки галузі є недосконалим і має нестійкий характер, тому суб’єктам м’ясного ринку доцільним є налагодження співпраці з кредитними установами.

Перспективною формою розвитку кредитних відносин у сільському господарстві є створення кредитних спілок у формі обслуговуючих кооперативів. У 2012 р. на ринку України функціонувало 610 кредитних спілок. Попередній аналіз свідчить, що банківські установи переважно співпрацюють із середніми та великими за розмірами сільськогосподарським підприємствам рослинництва. У той же час нині на ринку присутня чимала кількість малих фермерських господарств, а також фізичних осіб, які опікуються тваринництвом і потребують кредитних ресурсів. Однак функціонування кредитних спілок у форму сільськогосподарських кооперативів має низку проблем, насамперед пов’язаних з правовими основами. Так, згідно з Законом України “Про кредитні спілки” від 20.12.2001 р. № 2908-III [2] члени кредитної спілки є пайовиками, оскільки вкладають свої внески до цієї організації, ця організація є неприбутковою і покликана задовольняти потреби її членів у кредитних ресурсах на взаємовигідних умовах. Тому з одного боку можна зазначити, що кредитна спілка має кооперативну форму. Однак основна її відмінність від сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу є те, що учасниками кредитної спілки є фізичні особи, які позичають кошти, здебільшого, не для розвитку підприємницької діяльності, а для задоволення особистих потреб. На нашу думку, кредитні кооперативи мають створюватись у формі юридичної особи і об’єднувати подібні за розміром, але різні за виробничим напрямом фермерські господарства (рис. 4).

Отже, членство у кредитному кооперативі різних за галузевою структурою фермерських господарств дасть змогу, наприклад, тваринницьким комплексам отримати позики від партнерів, що опікуються рослинництвом, і навпаки.

Функціонування кредитного кооперативу потребує залучення висококваліфікованих фахівців з фінансового менеджменту та контролінгу для забезпечення прозорого механізму формування відсоткової ставки та

швидкого реагування на фінансову ринкову кон'юнктуру з метою забезпечення конкурентоспроможності кредитних кооперативів порівняно з банківськими структурами та сприяння розвитку малого й середнього агробізнесу.

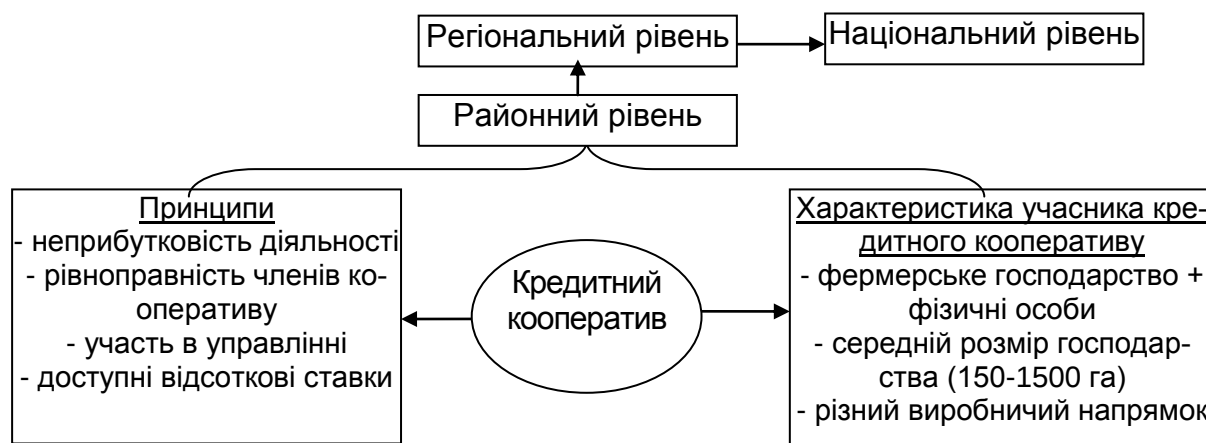

Рис. 4. Модель створення кредитного кооперативу

Джерело: розроблено автором

Висновки. Фінансово-кредитна складова інфраструктури аграрного ринку і зокрема ринку м'ясної продукції нині перебуває у стадії розвитку. Останніми роками суттєво зростає попит на кредити, що зумовлено поступовим виходом сільськогосподарських підприємств з кризи. У той же час кількість кредитних установ, готових співпрацювати з аграрною сферою також зростає. Переважно банки співпрацюють з великими агрохолдингами та середніми сільгоспвиробниками, термін кредитування становить 1–5 років у середньому під 22–24 %. В основному, кредити використовуються у галузі рослинництва для придбання основних та оборотних засобів. У м'ясопродуктовому підкомплексі передбачена державна підтримка операцій між виробниками та переробними підприємствами. Для фермерських господарств перспективним є створення кредитних обслуговуючих кооперативів за умови удосконалення їх організаційно-правового механізму функціонування.

Перспективи досліджень у цьому напрямі полягають у розробленні національної моделі кредитної кооперації сільськогосподарських виробників.

Список літератури

1. Бюлетені Національного Банку України за 2008-2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
2. Закон України “Про кредитні спілки” від 20.12.2001 р. № 2908-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.gov.ua>.
3. Зінченко Т.В. Формування фінансових ресурсів як джерело підвищення конкурентноздатності сільськогосподарського виробництва / Т.В. Зінченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2012. – Вип. 4 (52). – С. 76–82.

4. Кредити на село. Які банки готові кредитувати аграріїв? / Світ агротехнологій / Аналітика. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svitagro.com>.

5. Масін В.М. Правове забезпечення розвитку кредитних кооперативів у формі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СГОК) / В.М. Масін // Вісник Одеського національного університету. – 2009. – Вип. 9. – Том. 14. – С. 103–108.

6. Тимошенко С. Державна підтримка галузі тваринництва / С. Тимошенко // Вісник Міністерства доходів і зборів України. – 2012. – № 20. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua>.

Выявлены тенденции и перспективы развития кредитных отношений в агропромышленном комплексе и в частности на рынке мясной продукции. Получили дальнейшее развитие методологические подходы к обоснованию целесообразности создания и механизма функционирования кредитных обслуживающих кооперативов.

Кредитование, кредитное учреждение, банковская структура, сельское хозяйство, рынок мясной продукции, кредитный обслуживающий кооператив.

Revealed of tendencies and prospects of development of credit relations in agriculture and in particular in the market of meat products. Were further developed methodological approaches to the rationale of the expediency of establishment and mechanism of functioning of service credit cooperatives.

Credit, credit institution, banks, agriculture, meat market, credit service cooperative.